Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca
Series *Humanistica*

ISSN 1584-4404

humanistica.ro

Fenomenologia diferenței intensive. Despre procesul individuației la Gilles Deleuze

Claudia Marta

How to cite this article:
Marta, Claudia (2019) *Fenomenologia diferenței intensive. Despre procesul individuației la Gilles Deleuze*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 17, pp. 179–191. DOI: 10.5281/zenodo.22966758

© 2019: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

FENOMENOLOGIA DIFERENȚEI INTENSIVE. DESPRE PROCESUL INDIVIDUAȚIEI LA GILLES DELEUZE

Claudia Marta

Universitatea „Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca,
Școala Doctorală de Filosofie

Abstract. *PHENOMENOLOGY OF INTENSIVE DIFFERENCE. ABOUT THE PROCESS OF INDIVIDUATION IN GILLES DELEUZE. My attempt is to describe the very core of Deleuzian ontology, the process of individuation, which is understood as the differentiation of the intensive. My work relates mainly on the thinking of two contemporary philosophers, Ray Brassier and Manuel DeLanda. They offer lenses to grasp, on the one hand, how the intensive passes in the extensive through the fraction of individuating thinking, and, on the other, the very core of this process as having its own spatio-temporal dynamism and scientific meaning. As far as phenomenology is concerned, I show that immanence, as the outcome of the individuation process and the birth of reality itself, cannot be grasped without the intervention of at least one of the faculties, which is that of sensibility.*

Keywords*: intensive, extensive, individuation, immanent, difference, spatio-temporal dynamism, thinking*

INTRODUCERE

Filosofia lui Gilles Deleuze este dovada „vie" că în istoria gândirii, gândirea însăși poate să își schimbe categoriile. De data aceasta, nu filosoful ca subiect are puterea să gândească ce ar fi realul, ci realul, impersonal, se singularizează ca eveniment al gândirii în care el, filosoful, devine doar un rezultat. Deleuze nu aduce conceptul mai aproape de real, ci urmărește devenirea conceptului ca segment material al realului însuși, definit intensiv. Eseul nostru încearcă să surprindă exact această materialitate intensivă care este auto-productivă, marcată de o tăietură inclusivă, de o diferență în ea însăși. Ontologia realistă a lui Deleuze este o lume a indivizilor actuali produși de un proces intensiv de individuație, guvernat de multiplicități virtuale. Modalitatea de a gândi se supune logicii disjuncției inclusive: diferențe în intensitate/diferența de fel, calitate/cantitate,

intensiv/extensiv, virtual/actual. Operația realității este cea a sintezei asimetrice, iar facultatea propice a surprinderii ei este sensibilitatea. Dacă individuația intensivă nu ar fi înțeleasă ca integrare chiasmatică a diferenței intensive virtuale și a extensivului actual, ea nu ar putea fi rațiunea suficientă pentru procesul actualizării. Iată cum am putea începe parcursul unei noi fenomenologii, în care aparentul își construiește singur condițiile de posibilitate *imanente*. Nu condițiile *oricărei* experiențe posibile interesează, și nici constituția subiectivă, ci devenirea pură, ontogeneza. Cea mai dificilă întrebare se poate formula astfel: de ce ar „vrea" intensivul, care deja în sine este diferențiat, să aleagă calea externalizării acestor diferențe? Să fie individuația, răspunsul deleuzian, chiar o asemenea necesitate ontologică a realului? Și apoi, dacă filosoful însuși este rezultatul acestor deveniri, chemat doar să consolideze conceptual acest proces de ontogeneză, cărei facultăți constituite, dacă nu constituante, îi răspunde acesta? Pot fi sensibilitatea și noua estetică pe care Deleuze ne-o propune suficiente pentru o întrebare atât de *grea*?

1. DELEUZE FENOMENOLOG?

Asupra sensurilor „fenomenului" s-a insistat suficient de mult în istoria filosofiei. *Phainómenon*, ca participiu substantivizat al verbului *phaínesthai*, care înseamnă „a apărea", se referă la modalitățile imediate ale experienței, când ca revelație/ manifestare a existenței înseși, când ca desemnând exact opusul: „părere" sau eroare de percepție. Concepte precum „imanență" și „diferență" nu pot să nu ne trimită la ceva precum o fenomenologie, chiar dacă Deleuze critică cel mai adesea această „metodă".

Incursiunile fenomenologice ale lui Deleuze se găsesc predominant în *Logica sensului* (Deleuze, 1990), lucrare la care facem acum doar aluzii trecătoare. *Imanența* înseamnă, pe scurt, faptul că nu există decât o singură lume. Ființa este univocă, iar esența nu se află undeva în afara aparenței. Imanența trebuie să poată „elimina" transcendența, la fel cum *epoché*-ul fenomenologic pune în paranteze credința în lucrurile însele, pentru a ajunge la apariția ființei. *Diferența*, iarăși, este o raportare a diferitului prin diferit, și nu prin mediere și/sau identitate, analogie sau opoziție. „Empirismul transcendental", acest oximoron „metodologic", este termenul pe care Deleuze îl propune în directă moștenire a lui Husserl, pentru regiunea ontologică astfel descoperită. Totuși, el reproșează demersului fenomenologic raportarea tuturor acestor „rezultate" înapoi la subiectul constituant, înapoi la conștiință. Formulare paradoxală, totuși de anvergura unei veritabile fenomenologii a „în sine-lui" imanenței, empirismul transcendental este definit, cel puțin în „transcendentalitatea" sa, drept un câmp a-subiectiv, impersonal, al *singularităților*. Cea mai precisă definiție a singularităților din *Logica sensului* se găsește în contextul „expresiei", acolo unde Deleuze amintește de caracterul de neutralitate și sterilitate a *sensului* din fenomenologia lui Husserl (Deleuze, 1990, p. 52).

Ca să putem da seama de această imanență, Deleuze repetă adesea distincția dintre temei și ceea ce temeiul întemeiază. De îndată ce fenomenologia

„metamorfozează" imanența într-o imanență *pentru* o conștiință, diferența dintre temei și întemeiat pur și simplu dispare. Accesul nostru la a gândi diferența ca diferență trebuie să nu mai raporteze imanența la o transcendentalitate (subiect, Celălalt, Trup etc.), ci să gândească transcendentalitatea care este *în* imanența însăși. Trebuie să gândim un plan de imanență *pur*, care să nu fie o simplă imagine a altceva. Trebuie să existe o diferență, o eterogenitate între temei și întemeiat, între condiție și condiționat. Vom vedea în capitolele următoare cum acest proiect ontologic se conturează în gândirea lui Deleuze.

Și totuși, este Deleuze un fenomenolog? Am crede, parafrazându-l pe Leonard Lawlor, că Deleuze rămâne „îndatorat" fenomenologiei cel puțin din trei motive. În primul rând, fenomenologia, asemenea proiectului din *Diferență și repetiție* (Deleuze, 1995), este o inversare a platonismului: „prin *epoché*, fenomenologia reduce orice lume transcendentă sau lucru transcendent la un fenomen; orice lucru transcendent ajunge să fie localizat *în* experiență" (Lawlor, 2012, p. 103, tr. ns.), unde prepoziția „în" este deja destul de sugestivă. Apoi, „imanența" este un concept fenomenologic pe care Deleuze și-l apropriază aproape fără rest: „imanența, la Deleuze și în fenomenologie, se referă la un temei transcendental (dar nu și transcendent)" (Lawlor, 2012 tr. ns.). Al treilea aspect se referă la caracterul *paradoxal* al întemeierii înseși: „temeiul experienței trebuie să rămână înlăuntrul experienței (temeiul nu se separă de întemeiat) și temeiul trebuie să fie în același timp diferit față de ceea ce întemeiază (temeiul nu trebuie să semene cu întemeiatul)" (Lawlor, 2012, tr. ns.). Aceste precauții „conceptuale" sunt luate pentru a nu cădea într-un cerc vicios al înțelegerii analogice, dar și pentru a evita presupozițiile non-empirice și esențialiste.

Deleuze are mereu în vizor noul, evenimentul. Să numim, impropriu, „principiul imanenței" ca un principiu care privește *geneza* aparentului, iar nu *condiționarea* lui. Deleuze critică tradiția fenomenologică, pentru că a tematizat această condiționare (al cărei filosof emblematic a fost Kant), dar credem că „principiul imanenței" este ceea ce îl leagă pe Deleuze de fenomenologie, chiar dacă demersul său se concentrează pe trasarea unei istorii alternative a „aparentului", o aparență care nu se înțelege ca „donare" sau „constituire", ci ca producție, generare.

2. CARACTERUL INTENSIV AL DIFERENȚEI

Empirismul transcendental al lui Deleuze pune Conceptul în poziția obiectului *întâlnirii*, întâlnire care nu mai este guvernată de logica recunoașterii. De fapt, întreg edificiul care este *Diferență și repetiție* (Deleuze, 1995) se bazează pe „re-scrierea" primei critici kantiene în lumina unor concepte bergsoniene și spinoziste. *Reprezentarea* este supusă unei critici care anulează funcția mediatoare a înțelegerii conceptuale în raport cu sensibilitatea și rațiunea. În locul acestei medieri, Deleuze argumentează în favoarea unei *individuații* spațio-temporale care să poată dea seama, adică să fie rațiune suficientă, pentru o sinteză non-conceptuală

a sensibilității și a rațiunii. Va fi vorba, așadar, de reconceptualizarea unor sinteze. De aceea, pentru a putea înțelege natura intensivă a diferenței, ne vom concentra asupra ultimelor două capitole din *Diferență și repetiție*: „Sinteza ideatică a diferenței", respectiv „Sinteza asimetrică a sensibilului". Avem totodată în vedere procesul individuației, schițând astfel prolegomenele unei ontologii a diferenței.

Deleuze începe prin suspendarea funcției unificatoare a înțelegerii kantiene. Apoi, vrea să dea seama de ființă, mai precis de cea a *sensibilului*. Diversul se încarnează în structura *multiplicității ideale*. În loc să fie vorba de o „specificare" a logicii reprezentării, în care conceptele sunt mereu prea „umflate" ca să se potrivească obiectelor particulare, o entitate individuală ar fi mai corect înțeleasă ca actualizare a unor *multiplicități virtuale* și ca individuație

> ca ultimul determinant al actualizării care asigură coincidența exactă a idealului și a realului, astfel fiind și o potrivire precisă dintre geneza ideală și actualitatea empirică. În căutarea condițiilor ideale capabile de generare a entităților individuale ale experienței actuale, în defavoarea obiectelor particulare ale experienței posibile, empirismul transcendental al lui Deleuze tratează conceptul (i.e. Ideea ca multiplicitate virtuală) ca pe un obiect al întâlnirii care nu mai este guvernată de logica recunoașterii. (Brassier, 2007, p. 164, tr. ns.)

Putem presupune că intensivul funcționează ca o conjuncție între „diferență" și „repetiție", între gândire, pe de o parte, și sensibilitate, pe de alta, între diferența non-conceptuală a Ideii și repetiția „învelită" a sensibilului în procesul individuației. Așa cum majestuos sistematizează același Ray Brassier:

> În consecință, atât diferența, cât și repetiția au un dublu aspect, care depinde dacă sunt privite din partea reprezentării sau sunt surprinse pentru ele însele. Caracteristica reprezentativă a diferenței este ideea în concept, opoziția în predicat, asemănarea în percepție și analogia în judecată. Dar diferența în sine, așa cum apare în Idee, este simulacru, dialectică, intensivă și univocă. Tot așa, din punctul reprezentării, repetiția este simplă, materială, extrinsecă și reproductivă. Diferența în concept marchează limita identității conceptuale; repetiția în afara conceptului marchează blocajul diferenței conceptuale – numai când se repetă pentru sine conceptul diferenței în sine este reprezentarea demontată. (Brassier, 2007, p. 165, tr. ns.)

Interacțiunea dintre diferența în concept, conceptul diferenței, repetiția fără concept și repetiția diferenței descrie „mecanica" ontologiei deleuziene, iar procesul *individuației* este singurul capabil să dea seama de repetiția diferenței în sine. Procesele intensive trebuie înțelese chiar literar. Ele sunt dinamice, variabile. Urmând aceeași logică a temeiului și a întemeiatului, putem spune că pentru Deleuze este necesar să înțelegem natura intensivului ca fiind ceva care se *explică*, dar în același timp rămâne *implicată* în ea însăși chiar și în acest demers. Fără a supralicita miza, aici este vorba despre cum ceva poate să apară în existență, este o întrebare ontologică și explicit metafizică despre constituirea realității înseși!

Originea acestei preocupări este discuția, care începe cu Aristotel, despre posibilitatea schimbării calitative. Cum poate ceva să devină „mai mult" sau „mai puțin" el însuși, fără alterare? Aristotel admite în *Categorii*, opt variații de intensitate

care nu pot fi înțelese cantitativ, întrucât nu comportă grade de diferențiere. *Cât* de mult este diferit ceva de altceva nu se poate predica despre ceva intensiv. Se poate surprinde doar asemănarea sau ne-asemănarea, care, la rândul lor, nu sunt criterii pentru includerea unor singulare într-un gen, ci doar pentru diferențierea singularelor între ele. Vizarea unei calități cu scopul includerii individualului care o posedă într-un gen nu este același lucru cu identificarea unei calități prezente în diverși indivizi disparați cu scopul comparării lor. Cea dintâi nu este, de fapt, calitate în sensul deplin al termenului, ci relație pentru Aristotel. Acestei idei Deleuze îi contrapune o înțelegere a intensivului prin trei caracteristici: prima se referă la „trecerea" intensivului în extensiv:

> conform unui prim caracter, cantitatea intensivă cuprinde inegalul în sine. Ea reprezintă diferența în cantitate, ceea ce este neanulabil în diferența de cantitate, neegalabil în cantitatea însăși: ea este așadar calitatea proprie cantității. Ea apare mai puțin ca o specie a genului cantitate decât ca figura unui alt moment fundamental sau originar, prezent în orice calitate. (Deleuze, 1995, p. 357)

Cea de-a doua caracteristică se deduce din prima: „cuprinzând inegalul în sine, fiind deja diferențiată în sine, intensitatea afirmă diferența. Ea face din diferență un obiect de afirmare" (Deleuze, 1995, p. 359). Asemănarea și egalitatea sunt două forme ale generalității și rămân blocate în logica reprezentării. Această logică acoperă, sub forma întinderii, prin negativ, diferența, și o anulează. Pe Deleuze îl interesează mai curând să afirme inegalul, asimetria, să marcheze o distanță care e intrinsecă intensivului, nu relația. A afirma inegalitatea intensivului înseamnă a afirma și *adâncimea* implicată în acesta. Dar extensivul „învelește" intensivul și îl face „ascuns" sub rezultat. O nouă posibilitate care să dea seama de *ființa sensibilului* astfel înțeleasă ar trebui să se deschidă și să „desemneze existența paradoxală a unui ceva care, totodată, nu poate fi simțit (din punctul de vedere al exercițiului empiric) și nu poate fi decât simțit (din punctul de vedere al exercițiului transcendental)" (Deleuze, 1995, p. 362).

Ajungem la cea de-a treia caracteristică a intensivului: intensitatea este o calitate „implicată", înfășurată în ea însăși, dar în același timp este și „învăluitoare". Diferența intensivă nu este negată de egalizarea sa calitativă, fiindcă rămâne în permanență implicată și implicatoare în sine:

> Intensitatea este în mod primar și intrinsec implicată în ea însăși ca înfășurând diferența și distanță înfășurată; numai secundar sau extrinsec implicată în calitate sau părți extensive [...]. Este această distanță înfășurată în diferența intensivă care ordonează în părți discrete extensive indivizibilul. Astfel, mărimea intensivă constituie un continuum care nu se poate diviza fără să schimbe starea (Brassier, 2007, p.167, tr. ns.).

Ce ar putea fi o diviziune care să schimbe natura lucrului divizat? Există operator care să poată îndeplini această diviziune? Dacă diferențierea diferenței se afirmă doar în intensitate, trebuie să concepem un spațiu, un timp și un operator cvasi-cauzal pentru ca această afirmație să aibă loc. Iată ce spune Deleuze:

> Dimpotrivă, tocmai în adâncimea intensivă trăiesc *disparităţile constituente*, distanţe înfăşurate, care se află la originea iluziei negativului, dar care sunt şi principiul de denunţare a acestei iluzii. Numai adâncimea rezolvă, fiindcă numai diferenţa ridică probleme. [...] Opoziţiile sunt întotdeauna plane; ele exprimă numai pe un plan efectul denaturat al unei adâncimi originare. Observaţia a fost deseori făcută în legătură cu imaginile stetoscopice; şi, într-un plan mai general, orice câmp de forţe trimite la o energie potenţială, orice opoziţie trimite la o *disparare* mai adâncă, opoziţiile nu sunt rezolvate în timp şi în întindere decât în măsura în care disparatele şi-au inventat mai întâi ordinea lor de comunicare în adâncime şi şi-au găsit acea dimensiune în care să se înfăşoare, trasând drumuri intensive ce abia pot fi recunoscute în lumea ulterioară a întinderii calificate (Deleuze, 1995, p.362, sublinierea noastră).

Ce sunt aceste enigmatice disparităţi şi în ce constă *iluzia* pe care negativul o introduce îl lume? Ca să răspundem acestor întrebări ar trebui să facem o incursiune în lumea ştiinţei. Manuel DeLanda în *Intensive Science and Virtual Philosophy* (DeLanda, 2002) ne propune să gândim ontologia lui Deleuze ca pe o filosofie realistă ce a efectuat integrarea descoperirilor biologice şi fizice în sistemul său. După părerea noastră, DeLanda încearcă să descopere prin concepte deleuzine cum ar fi posibilă *spontaneitatea materiei* înseşi. Ontologia pe care el o propune este incitantă fiindcă dă posibilitatea „continuării" filosofiei în epoca „morţii" sale contemporane. Revine ultimei părţi a acestei lucrării să discute aceste aspecte.

2.1. Diferenţa intensivă şi individuaţia

DeLanda (2002) ne propune să privim ontologia lui Deleuze ca având trei nivele. În primul rând este vorba de „producţia" actuală a fiinţelor, cu proprietăţile extensive şi calităţi. Apoi, despre procese intensive sau morfogenetice care sunt analizate din perspectiva unor sisteme intensive la rândul lor. Intensitatea lor se relevă prin aceea că fie nu pot trece de un prag critic fără a se schimba în natură, fie sunt capabile să formeze „asamblaje eterogene". În ultimul rând, DeLanda vorbeşte despre structurile virtuale ale acestor procese, adică despre *multiplicităţi* definite ca *singularităţi* care formează un plan de consistenţă. Acest plan de consistenţă trebuie înţeles ca un continuum al multiplicităţii eterogene, definit de zone de indiscernabil sau „linii de fugă". Capitolele 2 şi 3, despre *Actualizarea virtualului în spaţiu*, respectiv despre *Actualizarea virtualului în timp* sunt în special grăitoare în acest sens. Ca să putem înţelege schimbarea „substanţială" şi noua „fenomenologie" a sensibilului este necesar să ne situăm în inima dihotomiei intensiv - extensiv. Demersul lui DeLanda este o astfel de încercare.

Acum, ca să vorbim despre geneza efectivă, trebuie să concepem relaţia intensiv-extensiv ca fiind aproximativ aceeaşi cu cea dintre spaţiul topologic şi cel metric. DeLanda urmăreşte să găsească acele procese de individuaţie caracterizate de procese intensive care au ca rezultat final *indivizi* cu structuri spaţiale specifice. Folosind exemple din biologie, matematică şi fizică, el explică producţia extensivului din intensiv printr-un proces care s-ar traduce ca „spargere a simetriei" (DeLanda, 2002, p. 18-19). Alegerea unei formulări „topologice" a problemei are avantajul de a înlocui ontologia bazată pe relaţia ierarhică dintre tipurile generale şi indivizii particulari, cu o viziune în

termenii interacțiunii dintre părți și „iviri" ale întregului. Acestea îl aduc pe DeLanda la conceptualizarea a ceea ce el numește „ontologie plată" (DeLanda, 2002, p. 43-47), a cărei sursă o găsește în *Diferență și repetiție*.

Făcând un pas înapoi, s-ar putea să fie nevoie să explicităm termeni precum *multiplicitatea* sau *singularitatea.* Pentru DeLanda (2002), multiplicitatea este cel mai original concept deleuzian, a cărui operativitate se înțelege de îndată ce îl delimităm de „esențe". Acest concept trebuie să poată da seama de morfogeneză ca întreg. Pe lângă tipologii, esențele au de-a face numai cu calitățile extensive ale ființelor, ele neadăugând nimic în afară de pura existență. Pentru Deleuze, procesul intensiv al morfogenezei poate explica atât identitatea, cât și asemănarea, doar că are avantajul de a o putea face *imanent*, prin aceea că utilizează doar resurse interne, independente și virtuale: „multiplicitatea specifică structura spațiului posibilităților care, la rândul lor, explică regularitățile de morfogeneză" (DeLanda, 2002, p. 10, tr. ns.). Fiind vorba despre o „ontologie a proceselor și o epistemologie a problemelor" (DeLanda, 2002, p. 6, tr. ns.), vom vorbi despre sisteme dinamice și schimbări care duc la conceptualizarea *singularității*. DeLanda definește acest concept ca fiind ceva asemănător unui „punct de atracție" din sistemele termodinamice, dar și ca „bifurcații" sau „bucle" topologice. Singularitățile sunt cele care „declanșează" schimbările bruște, dar și traiectoriile sistemelor. Acest concept fundamental ambiguu, ce are o importanță covârșitoare pentru ontologia deleuziană, poate fi înțeles ca o abstracție din sânul realului, ce determină, impersonal, pre-individual, *evenimentul* morfogenezei: „ea profită de întreaga distribuție a punctelor ordinare și remarcabile" (Deleuze, 1995, p. 378). Totuși, singularitățile sunt doar un aspect al intensivului. Pe lângă acestea mai sunt afectele, tendințele endogene, capacitățile deschise de a forma asamblaje ș.a., despre care nu vom vorbi acum.

Singularitatea este cel puțin la fel de importantă precum multiplicitatea sau virtualul pentru Deleuze. De fapt, s-ar putea spune că este ceea ce face cu putință „comunicarea" acestor două „tărâmuri", având câte puțin din fiecare. Simplificând, am putea să o descriem ca fiind ceva care are capacitatea de a genera calitățile și formele extensive ale individuației, fără ca prin aceasta să fie o individualitate.

Întorcându-ne asupra logicii extensivului și a intensivului, am văzut cum extensivul, în procesul de actualizare, „îmbracă", „ascunde" intensivul. Pentru DeLanda, acest lucru este exemplificat de starea de echilibru către care tind sistemele termodinamice. Numai că acestea sunt „amplificări subiective ale unor iluzii obiective" (DeLanda, 2002, p. 65). Virtualul, care se poate înțelege ca o contra-actualizare, o trecere de la extensiv înapoi la intensiv, se manifestă atunci când luăm în vizor sistemele „departe-de-echilibru". Acestea sunt capabile să mențină diferența intensivă, devenind non-lineare și având mai multe puncte de atracție, mai multe singularități. Ele schimbă distribuția ordinarului și a singularului în serii, fiind dovezi înregistrate ale menținerii intensivului în actualitatea care altminteri l-ar „îmbrăca" (DeLanda, 2002, p. 77).

Deleuze insistă asupra felului în care stă în natura intensității să se expliciteze, dar să și rămână „implicată" în ea însăși. Ființa diferenței este această

implicare, pe când intensitatea constituie ființa sensibilului. Deleuze, așa cum notează Brassier (2007), „recodează noțiunea diferenței ontologice în distincția dintre *diferențierea* virtuală a Ideii ca multiplicitate problematică și *diferențializarea* în părți și calități extensive" (p. 168. tr. ns.). Ființa nu este dată în reprezentarea actualului, ci în dimensiunea problematicului care suportă doar diferențializări în soluții întotdeauna parțiale. Intensitatea este instanța care rămâne paradoxală în sensibilitate, imperceptibilul care generează senzația, idealitatea ființei care provoacă gândirea. Fiind „imperceptibilul" care generează senzația, intensivul acționează ca un catalizator ce provoacă „acordul-discordant" al facultăților, pentru a recunoaște ceea ce este propriu obiectului. În sensul acesta, e ceea ce ne obligă să gândim, ceea ce raportează fiecare facultate la propria „transcendentalitate", dar nu ca o condiție de posibilitate a *oricărei* experiențe, ci ca aceea proprie dimensiunii problemei cu care se „confruntă". Ca facultate prin care accesăm intensivul, sensibilitatea este privilegiată în accesul nostru către intensiv, astfel obligând exercițiul transcendent al tuturor facultăților, marcând „momentul în care gândirea este forțată întru ființă și ființa întâlnită în gândire" (Brassier, 2007, p. 16, tr. ns.).

Dacă privilegiem facultatea sensibilității, explicarea intensivului prin extensiv poate genera o reprezentare iluzorie a realității. Ceea ce „gândim" astfel poate să ne ducă la o decepție subiectivă, și nicidecum la o realitatea obiectivă.[1] Ba mai mult, cum putem da seama de necesitatea și rațiunea suficientă pentru care intensitatea ar putea să opereze procesul externalizării? „[Intensivul] de ce nu ar putea simplu să rămână înfășurată și înfășurătoare, fără ca vreodată să se exteriorizeze în extensiv?" (Brassier, 2007, p. 170, tr. ns.). Chiar dacă Deleuze spune că această dificultate se poate depăși, dacă prin exercițiul transcendent al sensibilității noastre surprindem individuația, acest lucru nu ne scapă încă de caracterul iluzoriu al continuității (i.e. realitatea ca plan de imanență) astfel consolidate, iluzie dată tocmai de necesitatea gândirii diferenței intensive care, de la sine, nu este o evidență.

[1] După cum Deleuze (1995) remarcă:

Există o iluzie legată de cantitățile intensive. Însă iluzia nu este intensitatea însăși; e mai curând mișcarea în care se anulează diferența de intensitate. Nu că s-ar anula în aparență. Ea se anulează în mod real, dar în afara ei, în întindere și sub calitate. Trebuie să deosebim prin urmare două ordine de implicare sau de degradare: o implicare secundă, care desemnează starea în care sunt înfășurate intensitățile și întinderea care le explică; și o implicare primară, desemnând starea în care intensitatea e implicată în ea însăși, în același timp înfășurătoare și înfășurată. O degradare secundă, în care diferența de intensitate se anulează, cel mai de sus unindu-se cu cel mai de jos; și o putere de degradare primă, în care cel mai de jos e afirmat de cel mai de sus. Iluzia este tocmai confundarea acestor două stări, extrinsecă și intrinsecă. Și cum ar putea fi ea oare evitată din punctul de vedere al exercițiului empiric al sensibilității, de vreme ce aceasta nu poate sesiza intensitatea decât în ordinea calității și a întinderii? Numai studiul transcendental poate descoperi că intensitatea rămâne implicată în ea însăși și continuă să înfășoare diferența, în momentul în care ea se reflectă în întindere și în calitatea pe care o creează, și care nu o implică la rândul lor decât secundar, exact cât trebuie pentru a o explica. Întinderea, calitatea, limitarea, opoziția desemnează într-adevăr niște individualități; dar iluzoriul, acesta este tocmai chipul pe care îl îmbracă aici diferența. Diferența își continuă viața subterană atunci când se tulbură imaginea ei reflectată de suprafață. Și este privilegiul acestei imagini, dar numai al acestei imagini, de a se tulbura, după cum este privilegiul suprafeței de a anula diferența, dar numai la suprafață. (p. 368-369)

Actualizarea capătă, astfel, pe lângă dimensiunea spațială și temporală, una psihică (*cf.* Brassier, 2007, p. 170). Prin natura intensivă a individuației care determină actualizarea ca *dramatizarea spațio-temporală* (Deleuze, 1995, p. 377), devine vizibil caracterul problematic al multiplicității și acela al univocității ființei. Dar mai mult,

> critica reprezentării îi permite lui Deleuze să împiedice problematica kantiană a accesului cognitiv, iar reabilitarea univocității scurtcircuitează problematica heideggeriană a accesului ontologic, exact în măsura în care individuația psihică, anunțată de exercițiul transcendent al facultății și consumat în a treia sinteză a timpului, marchează punctul de intersecție în care dialectica ideii și estetica[2] intensității, sau idealitatea și sensibilitatea, converg în ultimă instanță în dubla geneză a gândirii și a ființei. (Brassier, 2007, p. 171, tr. ns.)

Iar la Deleuze(1995), pasajul cheie este acesta:

> Cum intensitatea este mai întâi înfășurată de ea însăși, trebuie spus că limpedele și confuzul nu sunt mai separabile, în chip de caracter logic în intensitatea care exprimă Ideea, adică în individul care gândește, decât sunt distinctul și obscurul în Ideea însăși. Distinct – obscurului ca unitate ideatică îi corespunde clar – confuzul ca unitate intensivă individualizantă. Clar – confuzul nu clarifică Ideea, ci gânditorul care o gândește sau o exprimă. (p. 387)

Cât de aproape este Deleuze de reînscrierea de tip fenomenologic a diversului într-o conștiință constituantă? Nu este acest pasaj un exemplu clar în care gândirea transcende reprezentarea ca să acceseze intensivul ca *noumena* de „dedesubtul" fenomenelor extensive? Presupoziția reciprocă dintre gândirea individuației și individuația ca sine al gândirii este punctul în care imanența se articulează cu transcendența ontologică.[3]

[2] Vezi Deleuze (1995): Afinitatea dinte cantitățile intensive și diferențiale a fost deseori tăgăduită. Însă critica se referă doar la o falsă concepție despre afinitate. Aceasta nu trebuie întemeiată pe luarea în considerare a unei serii, a termenilor unei serii și a diferenței dintre termeni consecutivi, ci pe confruntarea a două tipuri de raporturi, raporturi diferențiale în sinteza reciprocă a Ideii, raporturi de intensitate în sinteza asimetrică a sensibilului. [...] Ideile sunt multiplicități virtuale, problematice sau *perplexe*, alcătuite din raporturi între elemente diferențiate. Intensitățile sunt multiplicități implicate, *implexe*, alcătuite din raporturi între elemente asimetrice, care dirijează cursul de actualizare a Ideilor și determină cazurile de soluții pentru probleme. De aceea estetica intensităților își desfășoară fiecare moment în corespondență cu dialectica ideilor: puterea intensității (adâncimii) este întemeiată în potențialitatea Ideii. Iluzia întâlnită la nivelul esteticii o reia deja pe cea a dialecticii; iar forma negativului este umbra proiectată a problemelor și a elementelor lor, înainte de a fi imaginea răsturnată a diferențelor intensive. Cantitățile intensive nu par să anuleze mai puțin decât par să se volatilizeze Ideile problematice. Inconștientul micilor percepții în chip de cantități intensive trimite la inconștientul Ideilor. Iar arta esteticii răspunde ca un ecou artei dialecticii. (p. 375)

[3] *Cf.* Deleuze (1995): Mai întâi, în măsura în care factorii individualizați formează un fel de numen al fenomenului, spunem că numenul tinde să apară ca atare în sistemele complexe, că el își găsește propriul său fenomen în centrii de înfășurare. Apoi, în măsura în care sensul este legat de Ideile care se întruchipează și de individuațiile care determină această întruchipare, spunem că acești centri sunt expresivi sau că ei revelează sensul. În sfârșit, în măsura în care orice fenomen își află rațiunea într-o diferență de intensitate care îl încadrează, ca niște margini între care strălumină, spunem că sistemele complexe tind din ce în ce mai mult să să-și interiorizeze diferențele constituente: centrii de înfășurare purced la această interiorizare a factorilor individualizanți. Și cu cât diferența de care depinde sistemul este mai interiorizată în fenomen, cu cât repetiția însăși este mai lăuntrică, cu atât depinde mai puțin de condiții exterioare care ar trebui să asigure repetarea aceloraşi diferențe. (p. 391)

2.2. Diferențierea diferenței intensive

Deleuze este gânditorul eternei reîntoarceri. Numai repetarea diferenței pentru ea însăși în eterna reîntoarcere desface iluzia pe care o consolidează „îmbrăcarea" intensivului în actualitate. Trebuie să degajăm sensul virtualului din diferența care individualizează. „Veșnica reîntoarcere se afirmă despre o lume fără identitate, fără asemănare și fără egalitate. Ea se afirmă despre o lume al cărei fond este diferența, în care totul se întemeiază pe disparități, pe diferențe de diferențe" (Deleuze, 1995, p. 370). Este important să nu confundăm procesul individualizării cu indivizii, iar singularele concrete, cu universalul concret. Totuși, nu doar că încă nu am elucidat felul în care individuația se petrece pentru „gânditor", dar nici nu am circumscris diferența intensivă sub aspectul său temporal.

Recurgem la cele trei sinteze ale timpului: sinteza timpului prezent sub forma *habitus*-ului, a trecutului sub forma memoriei și a viitorului sub forma noului. Despre intensiv dinspre dimensiunea timpului, DeLanda (2002) vorbește ca trecere inversă, de la actual, la intensiv, înapoi spre virtual. Este vorba despre sintezele pasive așa cum le elaborează Deleuze, pe urmele lui Bergson, înțelese drept contracții ale trecutului și prezentului în timpul trăit. O astfel de ontologie este cea a unei deveniri, mai precis una în care ființele individuale există, dar există doar ca *rezultatul* unei deveniri a proceselor ireversibile de individuație (DeLanda, 2002, p. 84). Pentru început ar trebui să concepem, la fel ca în cazul spațiului, un timp non-linear, divizat între extensiv și intensiv.

DeLanda pune în paralel sintezele pasive deleuziene și cele caracteristice oscilațiilor non-lineare. Ele sunt un set „îmbrăcat" de cicluri cu diferite extensii și „relaxări" (*cf.* DeLanda, 2002, p. 85-90), deci de intensități care se exteriorizează ca procese materiale și energetice, dând astfel formă metrică timpului. Ele dau o formă secvențială prin excelență, și nu lineară. Caracteristica intensivă a acestor oscilații este aceea de a fi capabile să intervină și să se sincronizeze una cu cealaltă în puncte critice sau dacă sunt puse în paralel. Prin această antrenare reciprocă asistăm la formarea asamblajelor, reprezentând încă o dovadă a prezenței intensivului la nivelul diferențierii temporale pentru DeLanda (*cf.* DeLanda, 2002, p. 92-93).

Un alt exemplu este acela că evoluția furnizează dovezi clare pentru a susține apariția *noutății* ca interacțiune dintre singularități și afecte, mai întâi la nivelul organismelor, apoi al ecosistemelor, iar pe urmă la nivelul simbiozelor. Primul nivel, cel al organismelor, este marcat de relativa accelerație sau încetinire a proceselor din embriogeneză. Rezultatul acestora sunt fenomenele „heterochrone", adică schimbări ale fazelor de timp. Aceste schimbări apar din interacțiunea ratei dependente (reacția chimică și difuzii) cu procesul independent de rată (informație genetică) (*cf*. DeLanda, 2002, p. 97-98). La nivelul ecosistemelor, intensivul se poate înțelege ca procesare în rețea dată de conectivitate (*cf.* DeLanda, 2002, p. 99). În sfârșit, la nivelul simbiozelor, noutatea pe care o putem surprinde ca diferențiere intensivă este aceea a *accelerării* proceselor de difuzie, în contra imaginii evoluției ca acumulare graduală (*cf*. DeLanda, 2002, p.101). Toate acestea atrag atenția

asupra proceselor sub aspectul care ține de *viteză*, de capacitatea de a deveni. Ele fac posibilă înțelegerea emergenței realității din ceva ce înainte pur și simplu nu era sau ca ceva care a trecut printr-o schimbare care l-a transformat în ceva cu totul eterogen față de ceea ce era.

În realitate, discuția care să privească intensivul doar din partea timpului este imposibilă. Este mereu vorba despre un dinamism spațio-temporal:

> Din acest motiv problema apariției unor proprietăți metrice sau extinse ar trebui tratată ca un singur proces, în care spațiul temporal virtual continuu se diferențiază în discontinuități spațio-temporale actuale care funcționează la scări diferite. Cu alte cuvinte, apariția unui spațiu metric implică întreaga ontologie plană dintre indivizi, fiecare nivel îmbrăcat contribuind la măsurarea spațiului și timpului simultan. (DeLanda, 2002, p.102, tr. ns.)

Pentru a face transcendentul să nu mai fie implicat în diferența intensivă nu ajunge doar să afirmi imanența. DeLanda, urmând stilul „problematizării" în maniera lui Deleuze, elaborează teoria unui continuu non-metric ale cărui concepte sunt cele de populații schimbătoare ale multiplicității virtuale - evenimente ideale complexe și operatori cvasi-cauzali care asamblează aceste populații eterogene în planuri de consistență: „ceea ce am spus mai înainte despre operatorul cvasi-cauzal a fost felul în care îmbină multiplicitatea în funcție de diferență, din moment ce aceasta înseamnă primul mecanism al imanenței." (DeLanda, 2002, p. 103, tr. ns.). Al doilea mecanism al imanenței este generarea de către același operator cvasi-cauzal a unor multiplicități prin extragerea lor din procesele intensive actuale.

DeLanda tratează problema virtualității spațio-temporale în dubla accepțiune a operatorului cvasi-cauzal. În procesul contra-actualizării avem de-a face cu extracția multiplicității virtuale din procesele intensive ca eșantionare a evenimentelor. Efectul contra-actualizării este accelerarea scăpării din actualitate în cadrul sistemelor non-liniare intensive. Acestea sunt sisteme care se deplasează deja către virtual, din cauza punctelor de atracție neactualizate. În pre-actualizare vedem derularea imediată și asamblarea multiplicității într-un continuum eterogen, care este planul de consistență. Prin extinderea singularităților dintr-o serie și crearea de convergente și divergente între serii, operatorului cvasi-cauzal devine un „precursor-sumbru", care oferă multiplicității o anumită autonomie față de procesele intensive și le înzestrează cu putere morfogenetică (*cf.* DeLanda, 2002, p. 113-115).

Lucrurile însele își determină propria actualizare, în măsura în care sunt locul dinamismului spatio-temporal, populat de *subiectele larvare*, a căror gândire este expresia clar-confuză a diferenței distinct-obscure din Idee. Subiectul larvar este gânditorul diferenței intensive, capabil să exprime clar diferența din Idee. În consecință, diferența care individualizează este gândirea care „face diferența". Este cea care diferențiază diferența – precursorul sumbru – cea prin care diferența din Idee comunică cu diferența din intensitate. (*cf.* Deleuze, 1995, p. 392). Individuația nu pleacă deci de la un universal abstract către particularul concret prin specificare graduală, ci prin rupturi discontinue și tranziții către sisteme meta-stabile, serii eterogene. Sunt, de o parte, seriile de determinări reciproce ale relațiilor diferențiale

şi ale determinărilor complete ale singularului şi remarcabilului din Idei; iar, pe de altă parte, cele ale „explicării" intensităţii în părţile extensive. Diferenţa care individualizează este agentul prin care disparitatea seriilor eterogene trece printr-un punct critic al dezechilibrului, din care rezultă un schimb spontan de informaţie. Prin acest schimb, diferenţa din Idee intră într-o relaţie de rezonanţă internă cu diferenţa extensivă.[4]

3. CONCLUZIE

Am analizat în cea mai mare parte a acestui eseu incursiunile a doi filosofi contemporani, Ray Brassier şi Manuel DeLanda, asupra a ceea Deleuze numeşte „diferenţă intensivă". S-a arătat că atât pentru unul, cât şi pentru celălalt, moştenirea deleuziană este evidentă şi în mare parte convergentă. Individuaţia intensivă trebuie înţeleasă ca integrare, de felul unei întretăieri, a diferenţei intensive virtuale şi a extensivului actual care ar forma, din punct de vedere topologic, o bandă Möebius. Fenomenologia diferenţei intensive ţine de această externalizare a intensivului, iar noi am căutat raţiunea suficientă pentru care ea s-ar traduce ca individuaţie. Unele dovezi textuale din *Diferenţă şi repetiţie* au dus la concluzia că această externalizare se poate confunda foarte uşor cu o iluzie. Ray Brassier (2007) este de părere că subiectul larvar, ca operator al diferenţierii diferenţei, proiectează materia întru fiinţă, datorită statului ambiguu pe care Deleuze i-l abrogă: acela de a fi simultan şi subiectul individuaţiei şi agentul acestei individuaţii. Brassier îl acuză astfel pe Deleuze de noocentrism (*cf*. Brassier, 2007, p. 200). Manuel DeLanda (2002), în schimb, este interesat de procesele de diferenţiere intensivă acolo unde ele nici nu trec de pragul conştiinţei. În acest sens, el duce mai departe ideea evenimentului din gândirea lui Deleuze. Misiunea este aceea de a identifica problemele virtuale care condiţionează structura actualităţii. DeLanda se foloseşte pentru aceasta de teoria sistemelor dinamice. Constituirile entităţilor actuale, i.e. actualizarea individualităţilor din procesele dinamice ale individualizărilor intensive, s-au arătat a fi rezolvări ale problemelor virtuale.

[4] Vezi Brassier (2007): Diferenţierea diferenţială determină actualizarea ca rezolvare a unei disparităţi între virtual şi actual, prin care o relaţie devine diferenţiată ca o calificare fizică sau organizaţie biologică, iar distribuţia corespunzătoare a singularului şi remarcabilului se încarnează într-o partiţie fizică sau într-o specificaţie biologică. Diferenţa diferenţială este *disparitatea* sau *precursorul sumbru*, ca cel ce diferenţiază diferenţa; disparatul generat de disparitatea diferenţei intensive. În cele din urmă, individualizarea determină actualizarea, care se desfăşoară în funcţie de bifurcaţia dintre expresia gândirii şi ideea exprimată. Această bifurcaţie este o funcţie a naturii intensităţii ca învelit şi învăluitor. În consecinţă, diferenţa dintre individualizare şi diferenţă individuală depinde de explicaţia lui Deleuze asupra intensităţii ca fiind esenţial ceva care implică. În plus, nu numai că subiectul larvar al dinamismului spaţio-temporal este catalizatorul individualizării şi, prin urmare, al actualizării, din moment ce lui îi revine expresia clară a distincţiei din ideea care „face diferenţa", ci subiectul larvar oferă conduita şi pentru această bifurcaţie în actualizare, în măsura în care este simultan pacient al individualizării – sau expresia ideii şi agentul individualizator-şi gândul ce se exprimă. (Brassier, 2007, p. 173-174, tr. ns.)

A mai rămas o întrebare neelucidată, care privește „gânditorul" și rolul său în procesul individuației. Care facultate îi permite acestuia să devină izomorf cu operatorul cvasi-cauzal care furnizează rațiunea suficientă externalizării diferenței intensive în entitățile individualizate (Brassier, 2015, p. 74)? Cum am putea da seama de o intuiție care să poată surprinde procesele de contra-actualizare, ca acelea pe care le descrie DeLanda (2002)? Răspunsul la această întrebare ne-ar furniza adevărata incursiune într-o fenomenologie a virtualului. Deocamdată, putem doar să presupunem că, la nivelul realității extensive, sensibilitatea și o nouă estetică pot candida la conceperea unei ontologii a imanentului.

BIBLIOGRAFIE

Brassier, R. (2007). *Nihil Unbound. Enlighment and Extinction*. Houndmills: Palgrave MacMillan.

Brassier, R. (2015). *Deleveling: Against „Flat Ontologies"*. În C. van Dijk & co. (Ed.), *Under Influence - Philosophical Festival Drift* (2014) (p. 64-80). Antwerp: Omnia.

DeLanda, M. (2002). *Intensive Science and Virtual Philosophy*. London & New York: Continuum.

Deleuze, G. (1990). *Logic of Sense* (M. Lester, & G. Stivale, traducători). London: The Athlobe Press

Deleuze, G. (1995). *Diferență și repetiție* (T. Saulea, traducător). București: Babel.

Lawlor, L. (2012). *Phenomenology and metaphysics, and chaos: on the fragility of the event in Deleuze*. În D. Smith, & H. Sommes-Hall (Ed.), *The Cambridge Companion to Deleuze* (p. 103-125). Edinburgh: Cambridge University Press.